

Csoóri Sándor és Antall József

Első közelítés

Ha visszatekintünk a magyar történelem legutóbbi nagy fordulatára, az 1987 és 1990 közötti időszak pantheonjának Csoóri Sándor kétségtelenül az egyik megkerülhetetlen alakja. Nem föltétlenül politikai funkciójával (a Magyar Demokrata Fórum ideiglenes, majd megválasztott elnökségének a tagja), hanem magával ragadó egyéniségével, szellemének tömegekre ható mozgósító erejével. Olyasvalaki volt, aki köré szívesen gyűltek az emberek. A szervezés, a politikai taktika nem az ő terrénuma volt. Bizonyos értelemben a fáklya szerepét töltötte be, ha szabad ezt a régies képet használni, melynek a fénye nélkülözhetetlen volt a tétova indulásnál. Azután „királycsináló” is lett belőle. Antall József útját ő irányította az MDF élére, a kerekasztal-tárgyalások delegációvezetőjétől a pártelnökségig és miniszterelnökségig. Enyhén szólva furcsa – és szakmailag nehezen magyarázható –, hogy például nem szerepel neve az *Antall József útja a miniszterelnökségig (1932–1989)* című kötetben (Tóth Eszter Zsófia. Budapest, 2015).

Megíratlanul maradt sajnos tervezett számadása (emlegette többször, hogy nekiveselkedik majd egyszer) és tanúságtétele a történelmi időkről. Tudom jól, nyomasztotta a viselt felelősség, nagyon bántotta, hogy nem úgy alakult sok minden, ahogy ő elképzelte. Hevesen vitattuk ezt azon melegében, már 1990 tavaszán és nyarán. Nemegyszer elmondtam, mit nem adnék, ha megvolnának a fölvételei azoknak a beszélgetéseknek – szerkesztőségi ülések kint, Kőbányán a *Hitel* akkori székhelyén –, melyeket ott folytattunk gyakran órákon át. A választás két fordulója, a hírhedt paktum és a kormányalakítás idején. Parázs viták voltak ezek, kérdések, magyarázatok a meglepő fordulatokról. Az is különös, hogy alig tartja számon a közelmúltat föltáró történetírás a lap szerepét a magyarországi átmenetben. Meghatározó jelentőségű ellenzéki fórum volt a kétheti *Hitel*, ahol az MDF irányítóin kívül megjelentek írásai például Mészöly Miklós-nak és Esterházy Péternek is.

Emlékezőként és tanúként kísérem meg első nekifutásként földidézni Csoóri Sándor és Antall József kapcsolatának néhány mozzanatát. Ugyanahhoz a nem-

zedékhez tartoztak, 56-ot fölnőtt emberként élték át, Csoóri fiatal, már számon tartott költő, Antall pályakezdő tanár. A költő akkor is imponálóan szabad ember, a tanár jól képzett, kötelességtudó, szellemes egyéniség, akiben volt kisgazdapárti miniszter édesapja miatt van némi szorongás (Palotás János gimnáziumi osztályfőnököm is mesélte, aki évfolyamtársa volt történelem szakon). A társadalmi háttérüket vizsgálók bizonyára főlemlítenék kettejükéről, hogy a régi magyar társadalom antinómiáját is megtestesítették: paraszt és úr másságát. Egymás mellé sodorta őket a történelem egy fontos pillanatban. Mióta ismerték egymást? 2009-ben Gaál Péter kérdésére azt felelte Csoóri Sándor: „Nem volt olyan régi kapcsolat, hogy jól ismertem volna. Nem tartoztam bele abba a körbe, amelyikbe ő már régen beletartozott. [...] De többször találkoztam Antall-lal, akiről nem volt nehéz megállapítani, hogy hihetetlenül művelt, felkészült és zseniális humorú ember” (*Az elhalasztott igazság. Beszélgetések, 1971–2010.* Budapest, 2011, 422–423).

Lakiteleken nem volt 1987-ben Antall József, emlékezetem szerint nem is volt a meghívottak között. 1988-ban már ott volt, fölszólalni azonban nem szólalt föl. Debreczeni József írja *A miniszterelnök* (Budapest, 1998, 46) című könyvében: „Antallt a legnagyobb tekintélynek örvendő Csoórihoz fűzi régi, barátinak mondható kapcsolat, főként ennek köszönhető, hogy – másokkal együtt – ő is belekerült abba a szélesebb körbe, amely a Budai Vigadóban, a Népművelési Intézet Corvin téri székházában rendszeresen összegyűlik.” Zárójelben: azért, mert akkor abban az épületben volt a *Hitel* szerkesztősége. Ezeket a találkozókat afféle ideiglenes választmányi üléseknek lehet tekinteni, itt már többször hozzászólt Antall József is (az ideiglenes elnökség munkájában azonban nem vett részt). Amikor 1988 decemberében az első országos gyűlést készítettük elő, próbáltuk számba venni a lehetséges első fölszólalókat, az egyiknek Csoóri következően Antallt javasolta. Aki azután 89 márciusában nem aratott sikert hosszúra nyújtott és kissé körmönfontnak ható beszédével, vissza is vonta ezután jelöltségét az MDF elnökségébe. Amikor júniusban elkezdődtek a kerekasztaltárgyalások, Für Lajos vezette az MDF delegációját, de egy-két hét múltán azzal jött vissza az elnökségbe, hogy ezt ő nem tudja csinálni. Csoóri újfent Antallt javasolta, aki így lehetett a tárgyalásoknak egyik meghatározó szereplője.

Visszatekintve később Csoóri úgy beszél róla, hogy a miniszterelnök, „...aki barátom is volt” (a Stefka Istvánnak adott interjúban 1999-ben. *Az elhalasztott igazság*, 275). „Közel laktunk hozzá, így az 1989-es esztendőben rengeteget volt nálunk” – emlékezett 2009-ben – „Tudta, hogy én nem vagyok igazi politikus alkat, semmit sem tudok az országos ügyek intézésének módozatairól, viszont azt is tudta, hogy a gyakorlati módszereken túl van valami sugallatom arról, hogy mit érdemes tenni” (*Az elhalasztott igazság*, 423). Mintha effajta együttműködést képzelt volna el majd a hatalmát gyakorló politikussal. Aki hajlandó lesz meghallgatni sugallatait.

De tudjuk, a barátság megszakadt. Két fontos eseményt kell ennek magyarázatául előhozni. Az egyik a köztársasági elnökjelölés, a másik pedig az MDF-

SZDSZ-paktum. Csoóri visszaemlékezéseiből úgy tudjuk, Antall fölvetette neki, hogy vállalja a köztársasági elnökséget. Nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, mikor történt ez a fölvetés. Az MDF elnökségében 1989 szeptemberében éles viták zajlottak arról, állítson-e a szervezet saját köztársasági elnökjelöltet. Hiszen Pozsgay Imre indult az MSZMP színeiben. A többség a saját elnökjelölt mellett döntött, ketten szavaztak ellene: Bíró Zoltán és Csoóri Sándor. Az október 21–22-re tervezett országos gyűlésre ekkor az MDF elnöksége köztársasági elnökjelöltnek Für Lajost javasolta, a párt elnökének pedig Antall Józsefet jelölte, aki titkos szavazást kért, egy tartózkodással (Lezsák Sándor) fogadta el őt az elnökség, amit a választmány is jóváhagyott. Für Lajos és Csoóri Sándor több évtizedes barátságában törést jelentett, mikor Für elvállalta a köztársasági elnökjelöltséget. Bizalmatlanság lett úrrá közöttük. Nagy Gáspár verse jut eszembe, a *Békebeli kannibálok*. 1989-ben írta:

„Mint a békebeli
kannibálok
egymást zabálják
föl a barátok
mintha nem volna
már ki ellen
hurrá hajrá most
egymás ellen!”

Az MDF hivatalosan október 15-én jelentette be Für Lajos elnökjelöltségét. Csoóri még jóval előtte megszervezett egy Pozsgay–Antall-találkozót. Az ő víziójában fontos szerep várt volna Pozsgayra. De az MDF elnökségi döntése (mögötte az akkor gyöngé támogatottságú SZDSZ egyre harsányabb, fokozatosan antikommunistába váltó propagandája is) saját utat jelölt ki. Antall József ekkor mesterien manőverezett Csoórral és Fürrel. Mindkettőjüket értően meghallgatja, külön-külön egyetért velük. A „négyigenes” népszavazás előtt – Csoóri legalábbis így emlékezik – fölhívja őt Antall. „Azt mondja: ‘Nagyon szeretném, ha elfogadnád a köztársasági elnök címet.’” (Gaál Péter interjúja, 2009, 424). Az Elek Istvánnak adott interjúban (*Rendszerváltoztatók húsz év után*. Budapest, 2009, 300) ugyanerről beszél, tehát amikor Für Lajos a köztársasági elnökjelölt, Antall József pedig az MDF elnöki posztjának a várományosa: „De nemsokára fölhív Antall, és azt mondja nekem, hogy szeretné, ha én lennék a köztársaság elnöke. Én tudtam, hogy ez egy hamis mondat, mert Jóska ismer engem, hogy én semmiféle szerepet nem vállalok el.” Majd tovább Antall kérdése: „Akkor mit szólsz Gönczhöz? [...] Annyira meglepett, mert bennem Pozsgay volt.” Kérdés persze, egészen pontosan mikor mondta ezt Antall Csoórinak. Für Lajos hivatalos jelölése előtt vagy után, vagy még később, amikor Für a novemberi népszavazás után Antall nyomtatékos kérésére egy nyilatkozatban visszavonta akkor már okafogyottnak tekintett elnökjelöltségét. A Gaál Péternek adott interjúban Csoóri

még a következő magyarázattal élt: „Nem véletlenül nem vállaltam el a köztársasági elnöki posztot. Antall nem is akarta igazából, nagyon örült, mikor azt mondtam, hogy nem vállalom. Hiszen akkor ő már benne volt a paktum megkötésében, s annak egyik pontja éppen Árpád személye volt. Azt is tudta, hogy énvelem nehezebb lenne elbánni, mint Göncz Árpáddal” (*Az elhalasztott igazság*, 2011, 429). Itt azonban már később bekövetkezett eseményeket vetít vissza, hiszen ekkor még jóval a választások előtt vagyunk, 1989 novemberében-decemberében. Nem lehetett előrelátni, mit hoznak majd a választások.

Az viszont kétségtelen, hogy a paktum jelentette Csoóri és Antall kapcsolatában a választóvonalat. A magyarországi átmenet egyik sokat vitatott fordulópontja. Jól emlékszem (akkor az MDF szóvivője és a választmány tagja voltam), a két választási forduló között (március 25. és április 8.) Antall József sürgős beszélgetésre hívta össze az elnökség tagjait a Bem téren. 13-án voltak jelen a testületből. Személyenkénti „szavazást” kért a nagykoalíció lehetőségéről, egytől egyig mindenki azt mondta: nem. Föltűnt nekem, hogy Antall maga nem szavazott, csak megköszönte a véleményeket.

Az MDF harmadik országos gyűlésének időpontját április 21-ére tűzték ki. Itt kellett dönteni, kivel hajlandó koalícióra lépni a párt. Egyértelmű volt a döntés: a kisgazdákkal és a kereszténydemokratákkal. Az SZDSZ-el ezután Antall József kezdeményezett tárgyalásokat: „A tárgyalások kezdetén Csoóriék még nem tudtak a dologról” – mondta Debreczeni Józsefnek Antall József fiatalabbik, György fia (*A miniszterelnök*, 1998, 86). A titkos tárgyalások április 27–29. között folytak, 29-én írták alá a megállapodást. „Odaadta [Antall József] nekem a paktum szövegét. Azt a szöveget, amelyet az MDF elnöksége nem ismert. Velünk nem tárgyalta meg, csak a paktum megkötésében résztvevőkkel” – emlékezik Csoóri Sándor az egyik interjúban (*Az elhalasztott igazság*, 426). Ez foltehetően április 30-án történt. A Szakolczay Lajossal folytatott beszélgetésben pedig 2005-ben így idézte föl: „Elnökségi tagja voltam a fórumnak, s ennek ellenére csak a paktum aláírása után tudhattam meg, mi történt” (*Az elhalasztott igazság*, 363). Ekkor váltak el útjaik. A 2009-es Gaál Péternek adott interjúban így fogalmazott: „Mindenesetre egy idő után én is kezdtem haragudni rá, és amikor a paktumot megkötötte, akkortól kezdve nagyon határozottan beszélünk egymással. Mert énnekem ez volt a legnagyobb csalódásom” (*Az elhalasztott igazság*, 428). Tudnivaló, a paktumot csak utólag fogadta el az MDF választmánya és képviselőcsoportja. Antall József ellentmondást nem tűrően jelentette ki: csak a paktum elfogadásával vállalja a miniszterelnökséget.

Csoóri Sándor tett még egy kísérletet a számonkérésre május 7-én az óbudai Selyemgombolyítóban, de ennek a találkozóknak jellegénél fogva nem volt – nem is lehetett – politikai jelentősége. A veszett fejsze nyelét kereste a mintegy 70-80 fős baráti (?) összejövetel. Bevezetőjében Csoóri arról beszélt, hogy a paktummal sérült meg az elején igazán a magyar demokrácia. Megérkezésekor Antallt csak gyér taps fogadta, ő azzal kezdte, hogy csakis Csoóri Sándorra való tekintettel fogadta el a meghívást. Amikor azután Timkó Iván tett föl bírálatot is tartalma-

zó kérdéseket Antallnak, a dezinált miniszterelnök rövid idő után fölállt azzal, hogy ezt nincs kedve tovább hallgatni, erre nincs ideje, és Kónya Imrét kérte meg, hogy maradjon, és magyarázza meg, miért volt szükség erre a megállapodásra.

Bizonyos értelemben politikai kapcsolatuk zárófejezetének lehet tekinteni az MDF III. Országos gyűlésének a második részét (melyre 1990. június 2-án és 3-án került sor a Sportcsarnokban). Fölvetődött itt – és a javaslat kiemelkedő támogatottságra számíthatott –, hogy Csoóri Sándor a párt társelnöke legyen. Antall József elnöki beszédében (sajnos nem olvasható beszédeinek gyűjteményében) többek között egy különös Bánk bán magyarázatot kísérelt meg. Bánk nehéz helyzetét ecsetelte, akinek törekvéseit Biberachok gáncsolják, és ott a nyughatatlan Petur, akire szintén nem lehet számítani.

Csoóri Sándor ezután semmi rábeszélésnek nem engedett, s visszavonta a jelöltségét.

